

ALEKSANDRA SZADOK-BRATUŃ
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

ZMIANY W INSTYTUCJI ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA CYWILNEGO W FORMIE KANONICZNEJ

Treść: Wprowadzenie. – 1. Elektroniczny rejestr stanu cywilnego. – 2. Zaświadczenie kierownika USC. – 3. Zaświadczenie duchownego. – 4. Wykaz stanowisk. – 5. Rejestracja małżeństwa. – Zakończenie.

Wprowadzenie

W dniu 1 marca 2015 r. weszło w życie nowe prawo o aktach stanu cywilnego¹, a dotychczasowe z 1986 r.² utraciło swą moc wraz z aktami wykonawczymi³. Jednocześnie zaczęły obowiązywać zmienione

¹ Zob. art. 149 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz. U., poz. 1741 z późn. zm., dalej: p.a.s.c.

² Ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264 z późn. zm., dalej: p.a.s.c. z 1986 r. Datę wejścia w życie ustawy określał art. 91 i był to dzień 1 marca 1987 r. Ustawa obowiązywała w wielokrotnie znowelizowanym kształcie blisko 30 lat.

³ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczenia oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń, i protokołów, Dz. U. Nr 136, poz. 884 z późn. zm.; obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 lutego 2008 r. w sprawie ogłoszenia wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do sporządzenia zaświadczenia stanowiącego postawę sporządzenia aktu małżeństwa zwartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, M. P. Nr 18, poz.191.

przepisy wykonawcze towarzyszące wspomnianej ustawie, w tym rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 2015 r. w sprawie wzorów dokumentów wydawanych z zakresu rejestracji stanu cywilnego⁴ oraz obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 5 lutego 2015 r. w sprawie ogłoszenia wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do przyjmowania oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński oraz sporządzania zaświadczeń stanowiących podstawę sporządzania aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁵. Znowelizowano także przepisy kodeksowe (art. 115 p.a.s.c.) związane z zawarciem małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej. Prawodawca przewidział sześciomiesięczny okres przejściowy, od 1 marca 2015 r. do 31 sierpnia 2015 r., umożliwiając kierownikom urzędów stanu cywilnego (USC) prowadzenie postępowań w sprawach stanu cywilnego wyszczególnionych w art. 145 p.a.s.c. na podstawie dotychczasowych uregulowań. Innymi słowy, rejestracja stanu cywilnego w tym czasie mogła być prowadzona dwutorowo – w nowym systemie elektronicznym i starym systemie papierowym. Dopuszczalne zatem było sporządzanie np. aktu małżeństwa w księdze małżeństw⁶ i wydawanie odpisów aktu małżeństwa na dotychczasowych formularzach.

Regulacje nowego p.a.s.c., rozumianego *sensu largo*, wprowadzają istotne *novum* w dziedzinie zawierania małżeństw cywilnych w formie wyznaniowej. Tematyka prezentowanego artykułu ma na celu jedynie omówienie modyfikacji stanu prawnego, odnoszących się do instytucji zawarcia małżeństwa cywilnego w formie kanonicznej. Omówienie to ma charakter szkicowy, ogranicza się do wskazania podstawowych zmian i zwrócenia uwagi na przepisy mogące budzić

⁴ Dz. U. poz. 194, dalej: rozporządzenie MSW.

⁵ M. P. poz. 230, dalej: obwieszczenie MSW.

⁶ Akty stanu cywilnego sporządzone w okresie przejściowym w formie dotychczasowej, tj. w papierowych księgach stanu cywilnego podlegają przeniesieniu do rejestru stanu cywilnego najpóźniej do dnia 31 grudnia 2015 r. (art. 145 ust. 13 p.a.s.c.).

kontrowersje. Ze względu na tak zakreślony obszar tematyczny poza jego granicami znajduje się analiza krytyczna pozostałych zmian wprowadzonych wspomnianym prawem.

We wstępie nie może zabraknąć kilku słów refleksji nad przyczynami uchwalenia nowej ustawy, która stanowi jeden z segmentów ogólnopaństwowego procesu przechodzenia od rzeczywistości analogowej do cyfrowej. Jak wynika z uzasadnienia projektu rządowego⁷ pierwszorzędą przyczyną było skonstruowanie ram prawno-instytucjonalnych dla wprowadzenia teleinformatycznego systemu rejestracji stanu cywilnego stosowanego przez wszystkie USC w Polsce⁸. Ten zasadniczy cel ma przyczynić się do podniesienia sprawności i jakości postępowań realizowanych przez administrację stanu cywilnego – rejestratora zdarzeń kreujących byt prawny osób fizycznych. Niewątpliwie ta największa transformacja p.a.s.c. od czasu zastąpienia w 1946 r. wyznaniowej rejestracji stanu cywilnego świecą jest związana z przebudową rejestrów publicznych w państwie. Przedsięwzięcie to wpisuje się w program zintegrowanej informatyzacji kraju wynikający z przyjętej polityki rozwoju państwa do 2020 roku⁹. Nie

⁷ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 10 października 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, druk sejmowy nr 2620, s. 1-2, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2620> [dostęp: 12.11.2016].

⁸ Dotychczasowe p.a.s.c. marginalnie regulowało możliwość elektronicznej rejestracji stanu cywilnego, traktując tę formę pomocniczo dla rejestracji papierowej. Mimo iż prowadzenie komputerowej rejestracji zdarzeń z zakresu stanu cywilnego nie było obligatoryjne, to większość USC stosowała ten sposób rejestracji, niemniej jednak korzystano z różnorodnego oprogramowania dostępnego na rynku. Standaryzację w tym obszarze przynosi program pl.ID realizowany przez Centralny Ośrodek Informatyki na zlecenie ówczesnego Ministra Spraw Wewnętrznych. W jego ramach przygotowano aplikację „Źródło” umożliwiającą dostęp wszystkim USC do danych gromadzonych w Systemie Rejestrów Państwowych, w tym Rejestru Stanu Cywilnego.

⁹ Zob. uchwałę Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Kraju 2020, M. P. poz. 882; uchwałę Nr 17 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2013 r. w sprawie przyjęcia strategii „Sprawne Państwo 2020”, M. P., poz. 136. Warto zauważyć, iż zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w administracji publicznej, mimo stałego wzrostu, sytuje

bez znaczenia był też fakt uchwalenia p.a.s.c. z 1986 r. pod rządami odmiennego ustroju społeczno-politycznego i w oparciu o ówczesne standardy prawne. Przemiany demokratyczne, rozwój cywilizacyjno-technologiczny, akcesja Polski do Unii Europejskiej i strefy Schengen przyspieszyły dezaktualizację dotychczas obowiązującej ustawy. Zdecydowana większość jej unormowań była przestarzała, nieprecyzyjna i naruszała reguły przejrzystej legislacji. To z kolei powodowało rozbieżności w interpretacji i praktyce stosowanej w USC oraz niepewność sytuacji prawnej obywatela w relacjach z administracją stanu cywilnego. Prawodawca pragnąc zredukować taki stanu rzeczy rozszerzył nową ustawę o słownik definicji legalnych, a jej przepisy zaktualizował, uwzględniając dorobek doktrynalno-orzecznicy, i odpowiednio usystematyzowane dostosował do współczesnych warunków społeczno-prawnych. Wprowadzone rozwiązania mają, w ocenie legislatora, nie tylko wyeliminować istniejące luki prawne, niespójną wykładnię czy niejednorodną praktykę, ale przede wszystkim stworzyć nowy model rejestracji stanu cywilnego oparty o współczesne narzędzia informacyjno-komunikacyjne.

1. Elektroniczna rejestracja stanu cywilnego

Zasadnicze znaczenie, gdy chodzi o zaktualizowaną procedurę zawierania małżeństwa cywilnego w formie kanonicznej ma teleinformatyczny Rejestr Stanu Cywilnego. Rejestr ten wspólnie z Powszechnym Elektronicznym Systemem Ewidencji Ludności i Rejestrem Dowodów Osobistych funkcjonuje od dnia wejścia w życie nowego p.a.s.c.¹⁰, w ramach jednego, zintegrowanego Systemu Rejestrów

Polskę na najniższym poziomie w Unii Europejskiej. Według danych United Nations E-Government Survey, indeks rozwoju e-administracji za 2012 r. wynosił 0,644 (dla najwyższej ocenionej Holandii to 0,9125), co uplasowało nasz kraj na 24. miejscu w Unii Europejskiej. Zob. szerzej powołaną uchwałę Nr 17 Rady Ministrów, s. 15.

¹⁰ W dniu 1 marca 2015 r. oprócz p.a.s.c. weszły również w życie dwa inne akty z obszaru administracyjnego prawa osobowego: ustawa z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności, t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 388 z późn. zm. i ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych, t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 391 z późn. zm.

Państwowych¹¹. Zatem, od 1 marca 2015 r. małżeństwa zawierane w formie kanonicznej, tak jak i pozostałe zdarzenia z zakresu stanu cywilnego są ewidencjonowane, poza dwutorowym sześciomiesięcznym okresem przejściowym, w systemie teleinformatycznym. Tak więc w miejsce dotychczasowych papierowych aktów stanu cywilnego pojawiają się nieznane do tej pory akty stanu cywilnego w formie dokumentu elektronicznego, z zachowaniem zasady oddzielnego prowadzenia e-aktów dla zdarzeń naturalnych: urodzeń i zgonów i czynności prawnej: zawarcia małżeństwa. Wcześniejsze akty sporządzone w formie papierowej są sukcesywnie digitalizowane, czyli przenoszone do rejestru w wyniku ich migracji dokonywanej z urzędu np. wskutek żądania wydania odpisu aktu czy też zaświadczenia.

Zgodnie z brzmieniem art. 5 p.a.s.c. rejestr stanu cywilnego w systemie teleinformatycznym prowadzi minister właściwy ds. wewnętrznych, co oznacza, że administratorem danych zgromadzonych w tym centralnym rejestrze jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji¹². Z kolei kierownicy USC oraz ich zastępcy, rejestrując zdarzenia determinujące status prawny osoby fizycznej, zasilają i aktualizują ów rejestr publiczny. Prawodawca przydał elektronicznemu rejestrowi stanu cywilnego walor powszechności zarówno podmiotowej – wszyscy kierownicy USC i zastępcy mają zapewniony do niego dostęp, jak i przedmiotowej – zakres dostępu obejmuje całokształt

¹¹ System Rejestrów Państwowych, jak twierdzi P. Mierzwiński, to w najbliższej perspektywie w pełni zintegrowana i dostępna online centralna struktura utrzymująca i przetwarzająca najważniejsze dane o polskich obywatelach. System ten będzie się składał się z pięciu rejestrów: Bazy Usług Stanu Cywilnego, Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności, Rejestru Dowodów Osobistych, Systemu Odznaczeń Państwowych i Centralnego Rejestru Sprzeciwów. Zob. P. MIERZWIŃSKI, *Rewolucja w urzędach stanu cywilnego – System Rejestrów Państwowych od kuchni*, *Metryka* 2014, nr 1, s. 167-168.

¹² Rejestr stanu cywilnego w zakresie gromadzonych danych dotyczących rejestracji stanu cywilnego jest rejestrem centralnym. *Expressis verbis* mówi o tym prawodawca w § 2 pkt 4 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 24 grudnia 2014 r. w sprawie trybu i terminów przekazywania danych pomiędzy rejestrem PESEL a rejestrami centralnymi, *Dz. U.*, poz. 1942.

treści znajdujących się w rejestrze. Urzędnicy stanu cywilnego¹³ uzyskali legitymację czynną, czyli kompetencje do zamieszczania w e-rejestrze wpisów pierwotnych o urodzeniu, małżeństwie i zgonie oraz ich modyfikacji w formie przypisków i wzmianek dodatkowych. Ze względu na poufność wpisów w rejestrze stanu cywilnego dostęp do niego posiadają wyłącznie trzy kategorie podmiotów administracji publicznej: Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji – naczelny organ administracji rządowej, kierownik USC (jego zastępca) oraz wójt, burmistrz, prezydent miasta pełniący urząd kierownika USC *ex lege* – gminny organ administracji samorządowej, a w zakresie sprawowanego nadzoru wojewoda – terenowy organ administracji rządowej.

Analiza treści nowej ustawy pozwala zauważyć, że prawodawca posługuje się pojęciem systemu teleinformatycznego rozumianym jako instrument warunkujący prowadzenie elektronicznej rejestracji stanu cywilnego. Mimo to nie odsyła w sprawach nieuregulowanych w p.a.s.c. do art. 3 pkt 3 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne¹⁴, który zawiera definicję legalną owego pojęcia. Zgodnie z jego treścią system teleinformatyczny to zespół współpracujących ze sobą urządzeń informatycznych i oprogramowania, zapewniający przetwarzanie i przechowywanie oraz wysyłanie i odbierania danych przez sieci telekomunikacyjne za pomocą dla danego rodzaju sieci telekomunikacyjnego urządzenia końcowego w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne¹⁵. Przywołana ustawa w tym samym artykule w pkt 5 zawiera także

¹³ Dla potrzeb prowadzonych rozważań przez urzędnika stanu cywilnego należy rozumieć kierownika USC i jego zastępcę, ale już nie pracownika tego urzędu. Istotne *novum* przynosi przepis art. 9 ust. 2 p.a.s.c., w którym ustawodawca zrównuje kompetencje merytoryczne i formalnoprawne kierownika USC oraz jego zastępcy. W tym kontekście wydaje się uzasadniony powrót do dawnego terminu „urzędnik stanu cywilnego” stosowanego pod rządami dekretu z dnia 25 września 1945 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz. U. Nr 48, poz. 282.

¹⁴ T.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1114 z późn. zm.

¹⁵ T.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 243 z późn. zm.

definicję terminu prawnego „rejestr publiczny”, odnoszącego się także do rejestru stanu cywilnego. Tak więc przez rejestr publiczny należy rozumieć rejestr, ewidencję, wykaz, listę, spis albo inną formę ewidencji, które służą realizacji zadań publicznych i prowadzone są przez podmiot publiczny na podstawie odrębnych przepisów ustawowych. Warto zaznaczyć, że ustawodawca wprowadzając możliwość wydania z rejestru stanu cywilnego np. odpisu aktu małżeństwa w formie dokumentu elektronicznego opatrzonego bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu kierownika USC lub upoważnionego pracownika¹⁶ również nie odsyła do definicji legalnych zastosowanych wyrażen pomieszczonych w odrębnych aktach prawnych. Kategorię dokumentu elektronicznego określa art. 3 pkt 2 przywołanej już ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Zgodnie z jego brzmieniem dokumentem elektronicznym jest stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisanych na informatycznym nośniku danych. Natomiast w art. 3 pkt 2 ustawy z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym¹⁷ sprecyzowano pojęcie bezpiecznego podpisu elektronicznego wyróżniając jego trzy elementy: 1) podpis elektroniczny jest przyporządkowany wyłącznie osobie składającej ten podpis, 2) jest sporządzany za pomocą podlegających wyłącznej kontroli osoby składającej podpis elektroniczny bezpiecznych urządzeń służących do składania podpisu elektronicznego i danych służących do składania podpisu elektronicznego, 3) jest on powiązany z danymi, do których został dołączony, w taki sposób, że jakkolwiek późniejsza zmiana tych danych jest rozpoznawalna. Analogiczna sytuacja dotyczy wyrażenia „kwalifikowany certyfikat”, którego desygnat został wyjaśniony w art. 3 pkt 12 ustawy o podpisie elektronicznym i oznacza certyfikat spełniający warunki określone w ustawie, wydany przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne i spełniający wymogi ustawowe.

¹⁶ Zob. art. 44 ust 6 p.a.s.c. w zw. z art. 10 p.a.s.c.

¹⁷ T.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 262 z późn. zm.

Zaprezentowane mankamenty techniki legislacyjnej utrudniają, ale nie przekreślają realizacji priorytetowego celu nowego p.a.s.c. jakim jest informatyzacja rejestru stanu cywilnego. Funkcjonowanie zdigitalizowanej bazy stanu cywilnego przyczynia się z jednej strony do podniesienia efektywności i dostępności usług świadczonych przez administrację stanu cywilnego, a z drugiej natomiast standaryzuje i uspójnia dane dotyczące obywatela wraz z informacjami o jego dokumentach. Wydawanie elektronicznych dokumentów z rejestru stanu cywilnego oprócz wygody i zmniejszenia kosztów powoduje „odmiejscowienie” w ich uzyskiwaniu umożliwiając np. otrzymanie skróconego odpisu aktu małżeństwa w dowolnym USC na terenie kraju.

Nowe zasady prowadzenia rejestracji stanu cywilnego modyfikują również proces rejestracji małżeństw cywilnych zawieranych w formie kanonicznej usprawniając jego przebieg. Zasadnicze znaczenie mają następujące współzależne komponenty tego procesu:

1. odejście od papierowych ksiąg stanu cywilnego i zastąpienie ich rejestrem stanu cywilnego prowadzonym w systemie teleinformatycznym¹⁸;
2. odejście od papierowych aktów stanu cywilnego i zastąpienie ich elektronicznymi aktami: urodzenia, małżeństwa i zgonu;
3. zapewnienie kierownikom USC powszechnego dostępu do elektronicznego rejestru stanu cywilnego, co za tym idzie takiego też dostępu do elektronicznych aktów stanu cywilnego;
4. możliwość uzyskania odpisu aktu stanu cywilnego np. aktu małżeństwa w postaci papierowej, jak i w formie dokumentu elektronicznego w dowolnym USC na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, niezależnie od miejsca jego przechowywania;

¹⁸ W obecnej ustawie p.a.s.c. nie występuje normatywne pojęcie ksiąg stanu cywilnego (księgi małżeństw, urodzeń i zgonów), tak jak to miało miejsce pod rządami ustawy z 1986 r. Zostało ono zastąpione pojęciem rejestru stanu cywilnego, co wynika z porównania treści art. 2 ust. 2 i 3 p.a.s.c. z brzmieniem art. 2 i 3 p.a.s.c. z 1986 r.

5. zwolnienie nupturientów z obowiązku dostarczania odpisów aktów stanu cywilnego z innego USC w procedurze poprzedzającej zawarcie małżeństwa;
6. zwolnienie kierowników USC z obowiązku przekazywania pocztą informacji innym USC o zmianach związanych ze stanem cywilnym małżonków;
7. zdalna aktualizacja przez kierownika USC rejestru PESEL w zakresie danych wynikających z rejestracji aktu małżeństwa, co gwarantuje prawidłową identyfikację obywatela na podstawie tego rejestru¹⁹.

2. Zaświadczenie kierownika USC

Pod rządami p.a.s.c. z 1986 r. zaświadczenie stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa wydawał kierownik USC miejsca zamieszkania jednej z osób zamierzających zawrzeć małżeństwo cywilne w formie kanonicznej. W obecnym stanie prawnym istotnym *novum* jest odmiejszczenie niektórych czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego, czyli możliwość ich dokonania w dowolnym USC, na co wskazuje niefortunne ustawowe sformułowanie: przed „wybrany” kierownikiem USC²⁰. Do tej kategorii czynności należy zaświadczenie kierownika USC o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa wydawane w dowolnie wybranym przez nupturientów urzędzie na terytorium kraju, niezależnie od ich miejsca zamieszkania czy zameldowania²¹. Z treści art. 76 ust. 1 p.a.s.c. *a contrario* wynika, że w celu uzyskania tego zaświadczenia

¹⁹ Na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 2 przywołanej ustawy z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności na kierownika USC właściwego do sporządzenia aktu małżeństwa zawartego również w formie kanonicznej nałożono obowiązek rejestracji danych małżonków w rejestrze PESEL dotyczących m.in. nazwiska, stanu cywilnego, daty zawarcia związku małżeńskiego. Zob. art. 8 pkt 1, 7, 12, 13 i 26 niniejszej ustawy.

²⁰ Zob. I BASIOR, *Komentarz do art. 15*, w: I. Basior, A. Czajkowska, D. Sorbian, *Prawo o aktach stanu cywilnego z komentarzem. Przepisy wykonawcze i związkowe oraz wzory dokumentów*, red. A. Czajkowska, Warszawa 2015, s. 49-50.

²¹ Zob. art. 15 ust. 2 p.a.s.c.

nupturienci nie muszą, tak jak było w dotychczasowej regulacji, złożyć np. odpisu aktu urodzenia. Ustawodawca wskutek powszechnego dostępu kierowników USC do e-rejestru stanu cywilnego zrezygnował z obowiązku przedkładania odpisów aktów stanu cywilnego w procedurze poprzedzającej zawarcie małżeństwa. Obywatele polscy zamierzający zawrzeć małżeństwo cywilne również w formie kanonicznej, jeżeli posiadają akty stanu cywilnego sporządzone w kraju, nie składają dokumentów potwierdzających ich stan cywilny²².

W nowej ustawie, w odróżnieniu od dotychczasowego stanu prawnego, uregulowano w art. 81 p.a.s.c. zakres treściowy zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa wydawanego przez kierownika USC na podstawie zapewnienia o braku przeszkód do zawarcia małżeństwa²³. Prawodawca enumeratywnie wylicza kategorie informacji jakie mają być zawarte w tym zaświadczeniu. Zamkniętą listę (*numerus clausus*) tworzą następujące dane: 1) nazwiska i imiona oraz nazwiska rodowe narzeczonych, ich stan cywilny oraz daty i miejsca urodzenia; 2) nazwiska i imiona oraz nazwiska rodowe rodziców narzeczonych; 3) nazwisko każdego z małżonków noszone po zawarciu małżeństwa; 4) zgodne oświadczenie w kwestii nazwisk przyszłych dzieci; 5) zapewnienie o braku przeszkód określonych w art. 10-15 k.r.o. To taksatywne wyliczenie na gruncie p.a.s.c. na takie miano zasługuje dopiero w kontekście

²² W przypadku zawierania małżeństwa w formie konsularnej obowiązek przedkładania odpisów aktów stanu cywilnego został utrzymany, bowiem konsul nie ma dostępu do rejestru stanu cywilnego. Nupturienci przedkładają konsulowi poza dokumentami wymienionymi w art. 76 ust. 1 p.a.s.c. odpisy: aktu urodzenia, aktu małżeństwa z adnotacją o jego ustaniu, unieważnieniu lub stwierdzeniu jego nieistnienia albo odpisy aktu małżeństwa z dokumentem potwierdzającym wyżej wymienione przypadki ustania małżeństwa (art. 76 ust. 2 p.a.s.c.).

²³ Szerzej na temat osnowy zaświadczenia kierownika USC wydawanego pod rządami p.a.s.c. z 1986 r. zob. A. MEZGLEWSKI, A. TUNIA, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, Warszawa 2007, s. 137-139; A. SZADOK-BRATUŃ, *Procedura zawierania małżeństwa „konkordatowego” w kontekście polskiego prawa administracyjnego*, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Seria: e-Monografie, nr 28, Wrocław 2013, <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/publication/41354>, s. 147-148.

wykładni systemowej, tj. po uwzględnieniu danych dotyczących terminu ważności zaświadczenia zamieszczanych na podstawie art. 4¹ § 2 k.r.o.²⁴ Wniosek taki wydaje się uprawniony, zwłaszcza gdy porówna się wzór przedmiotowego zaświadczenia, który zawiera informację o jego terminie ważności²⁵. Dokument ten traci moc po upływie 6 miesięcy od dnia jego wydania, a nie jak było do 1 marca 2015 r. – po 3 miesiącach.

Istotną nowością w procedurze wydawania zaświadczenia kierownika USC jest nie tyle zmiana treściowa jego formularza, co rozdzielenie dotychczas występującego dwustronnego dokumentu, składającego się z zaświadczenia kierownika USC stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa (strona 1) i z zaświadczenia duchownego stanowiącego postawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 k.r.o. (strona 2). Jak wynika z uregulowań pomieszczonych w załączniku nr 26 i 27 rozporządzenia MSW te dwa zaświadczenia występują na oddzielnych formularzach. Kierownik USC wydaje dwustronicowe zaświadczenie, które zachowało swą dotychczasową nazwę, natomiast duchowny wydaje jednostronicowe zaświadczenie o zmienionym tytule: „Zaświadczenie stwierdzające, że oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński zostały złożone w obecności duchownego”.

Legislator separując te dwa zaświadczenia, wydawane wcześniej przez kierownika USC w trzech egzemplarzach nupturientom w celu ich doręczenia duchownemu, nie unormował w p.a.s.c. czy też w przepisach wykonawczych ani liczby wystawianych zaświadczeń, ani sposobu wejścia w posiadanie zaświadczenia sporządzanego przez duchownego. Wydaje się, że zaistniałą lukę tetyczną należy wypełnić przez zastosowanie *analogia legis* do przepisu § 18 ust. 2 przywołanego już rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

²⁴ Należy zasygnalizować, że konstrukcja prawna zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa jest niespójna. Dokument ten ma inny zakres treściowy na gruncie art. 4¹ § 1 k.r.o., inny na mocy art. 81 p.a.s.c. i jeszcze inny według wzoru stanowiącego załącznik nr 26 rozporządzenia MSW.

²⁵ Zob. załącznik nr 26 rozporządzenie MSW.

z dnia 26 października 1998 r., który normował analizowany stan faktyczny. Zatem, zaświadczenie stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa kierownik USC sporządza w trzech egzemplarzach, a nie jak było do tej pory w czterech, z czego jeden egzemplarz pozostawia w siedzibie urzędu dołączając go do akt zbiorowych. Pozostałe dwa egzemplarze wydaje nupturientom w celu dostarczenia ich duchownemu: jeden przechowywany jest w kancelarii parafii ślubu, a drugi egzemplarz duchowny przekazuje kierownikowi USC właściwemu miejscowo do rejestracji małżeństwa²⁶. Z uwagi na brak celowości posiadania przez nupturientów zaświadczenia kierownika USC uznać należy za prawidłową praktykę USC, polegającą na wydawaniu dwóch egzemplarzach tego dokumentu, którego adresatami są: duchowny i kierownik USC rejestrujący zawarcie małżeństwa. Zastosowana wykładnia funkcjonalna ma swe umocowanie w przepisie art. 8 § 3 k.r.o, który nakłada na duchownego obowiązek przekazania zaświadczenia o braku okoliczności do zawarcia małżeństwa jedynie kierownikowi USC sporządzającemu akt małżeństwa. W praktyce może się zdarzyć omyłkowe, np. wskutek rutyny, przekazanie nupturientom trzech zamiast dwóch egzemplarzy zaświadczenia kierownika USC, o którym mowa w art. 4¹ § 1 k.r.o. W takim przypadku małżonkowie nie powinni otrzymać „nadwyżkowego” zaświadczenia, gdyż zgodnie z przyjętą wykładnią i wypracowanym *usus* w USC duchowny wydaje nupturientom jedynie zaświadczenie o zawarciu małżeństwa.

3. Zaświadczenie duchownego

„Zaświadczenie duchownego” to termin konwencjonalny, będący uproszczeniem pojęcia ustawowego „zaświadczenie stwierdzające, że oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński zostały złożone

²⁶ W okresie przejściowym, tj. od wejścia w życie nowych przepisów do 31 sierpnia 2015 r. kierownik USC mógł na podstawie unormowań dotychczasowych (art. 145 ust. 1 pkt 4) wydawać zaświadczenie o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa na dotychczasowych drukach, w trzech egzemplarzach.

w obecności duchownego”²⁷. Pojęcie to, o pierwotnym brzmieniu: „zaświadczenie stanowiące podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego”²⁸, w nowej szacie stylistycznej jest prawie równo kształtne ze sformułowaniem kodeksowym (art. 8 § 2 k.r.o): „zaświadczenie stwierdzające, że oświadczenia zostały złożone w jego obecności przy zawarciu związku małżeńskiego”. W tym kontekście daje się zauważyć udany zabieg legislatora ujednoczenia terminologii ustawowej (p.a.s.c), wykonawczej (rozporządzenie MSW) z nomenklaturą kodeksową (k.r.o.) Zaświadczenie to pełni podwójną funkcję: dokumentuje zawarcie małżeństwa cywilnego w formie kanonicznej i jednocześnie stanowi podstawę, wespół z zaświadczeniem kierownika USC, sporządzenia aktu małżeństwa.

W obowiązującej ustawie, w odróżnieniu od dotychczasowej, pomieszczono w art. 87 ust. 3 p.a.s.c. elementy składowe zaświadczenia stwierdzającego, że oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński zostały złożone w obecności duchownego. Z jego treści wyłania się katalog taksatywnie wyliczonych elementów. Są to: 1) nazwiska i imiona narzeczonych oraz świadków, 2) miejsce i data zawarcia małżeństwa, 3) nazwisko, imię (imiona) oraz stanowisko duchownego, który przyjął oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, 4) nazwa i adres jednostki organizacyjnej kościoła lub związku wyznaniowego sporządzającego zaświadczenie oraz nazwisko i imię (imiona) duchownego sporządzającego zaświadczenie, 5) informacja według prawa jakiego kościoła lub związku wyznaniowego małżeństwo zostało zawarte²⁹. Na mocy przywołanego przepisu i delegacji ustawowej zawartej w art. 33 pkt 3 lit. c p.a.s.c. minister właściwy do spraw wewnętrznych, wówczas Minister Spraw Wewnętrznych, określił urzędowy wzór

²⁷ Zob. art. 87 ust. 3 p.a.s.c.; art. 33 pkt 3 p.a.s.c.; § 1 pkt 27 rozporządzenia MSW.

²⁸ Zob. art. 27 ust. 1 pkt 4 i ust. 2 p.a.s.c. z 1986 r. Szerzej na temat zaświadczenia duchownego wydawanego pod rządami p.a.s.c. z 1986 r. zob. A. SZADOK-BRATUŃ, dz. cyt., s. 242-250; A. MEZGLEWSKI, A. TUNIA, dz. cyt., s. 173-178 i przywołana w tych pracach literatura.

²⁹ Por. wzór przedmiotowego zaświadczenia zamieszczony w załączniku nr 27 rozporządzenia MSW.

zaświadczenia stanowiącego podstawę zarejestrowania małżeństwa zawartego w formie wyznaniowej, w tym kanonicznej.

Prawodawca, identycznie jak w przypadku zaświadczenia kierownika USC, nie unormował, ani na poziomie ustawowym ani wykonawczym, trybu pozyskiwania przez duchownego zaświadczenia stwierdzającego zawarcie małżeństwa. W tym przypadku również należy zaistniałą lukę techniczną uzupełnić w drodze zastosowania *analogia legis* do przepisu § 18 ust. 3 przywołanego rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 1998 r., regulującego *expressis verbis* przedmiotowy stan faktyczny. W konsekwencji oznacza to, że kierownik USC wydaje nupturientom trzy czyste formularze zaświadczenia stwierdzającego złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński w obecności duchownego wraz z dwoma wypełnionymi egzemplarzami zaświadczenia o braku przeszkód do zawarcia małżeństwa. Duchowny, który sporządził zaświadczenie jeden egzemplarz pozostawia w dokumentacji kancelarii parafialnej, drugi wydaje małżonkom, a trzeci wraz z zaświadczeniem o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa przekazuje kierownikowi USC właściwemu do rejestracji małżeństwa³⁰. Formularze zaświadczenia wystawianego przez duchownego, co do zasady, powinny być mu doręczone przez nupturientów. Duchowny może również zaopatrzyć się w nie indywidualnie drukując je z rozporządzenia MSW, chociażby w przypadku ich utraty lub uszkodzenia. W przeciwieństwie do dotychczas obowiązującej regulacji prawnej³¹ dokument ten nie jest wydawany na specjalnych

³⁰ W okresie sześciomiesięcznego obowiązywania przepisów przejściowych duchowny po przyjęciu oświadczeń o zawarciu małżeństwa w formie kanonicznej wypełniał odwrotną stronę trzech egzemplarzy dwustronnego dokumentu, który składał się z zaświadczenia kierownika USC i zaświadczenia stanowiącego podstawę sporządzenia aktu małżeństwa. Jeden egzemplarz był przeznaczony dla kierownika USC sporządzającego akt małżeństwa, drugi – dla małżonków, a trzeci pozostawał w aktach parafii kościoła, w której zawarto małżeństwo.

³¹ Przypomnieć wypada przepis § 29 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 1998 r., który mimo braku precyzyjności przewidywał zabezpieczenie dokumentów źródłowych, w tym zaświadczenia

blankietach o wysokim poziomie zabezpieczenia wytwarzanych przez Polską Wytwórnę Papierów Wartościowych, jak np. odpisy aktu małżeństwa³², lecz przyjmuje postać wydruku komputerowego.

Z wykładni literalnej art. 8 § 3 k.r.o. wynika ustawy obowiązek duchownego przesłania do USC miejsca rejestracji małżeństwa dwóch dokumentów: zaświadczenia stwierdzającego złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński w obecności duchownego i zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. Skorelowanie treści przywołanego przepisu z faktem pominięcia w nowych przepisach szczegółowych zasad wydawania przez duchownego zaświadczenia stwierdzającego zawarcie małżeństwa prowadzi także do innej, niż prezentowana wyżej, interpretacji. Przyjęcie wykładni zawężającej pozwala wyróżnić dwie formuły *modus procedendi*. Pierwsza, kierownik USC wydaje narzeczonym, by dostarczyli duchownemu, dwa a nie trzy egzemplarze zaświadczenia o zawarciu małżeństwa, skoro nowe przepisy nie nakładają na duchownego, tak jak było dotychczas, obowiązku przekazania małżonkom zaświadczenia o ślubie. Duchowny po ich wypełnieniu z zachowaniem należytej staranności jeden egzemplarz pozostawia w aktach parafii ślubu, a drugi przekazuje do właściwego miejscowo USC w zawitym pięciodniowym terminie w celu zarejestrowania małżeństwa. Druga, duchowny otrzymuje tylko jeden formularz zaświadczenia, ponieważ nowe przepisy nie przewidują obowiązkowego egzemplarza dla parafii. W takiej sytuacji duchowny powinien zachować w dokumentacji parafialnej kopię zaświadczenia z poświadczaniem zgodności jego treści z oryginałem. Implikatywnie w obu sposobach procedowania duchowny nie wystawia zaświadczenia małżonkom, skoro legislator utrzymał w obecnym p.a.s.c. koncepcję

kierownika USC i duchownego w postaci druków zawierających znak wodny z wizerunkiem orła z koroną na głowie.

³² Na podstawie art. 34 p.a.s.c. minister właściwy do spraw wewnętrznych zapewnia kierownikom USC bezpłatnie blankiety odpisów aktów stanu cywilnego oraz zaświadczeń o stanie cywilnym i zaświadczeń stwierdzających możliwość zawarcia małżeństwa zgodnie z prawem polskim. Zob. M. PAKUŁA, *Odpisy i zaświadczenia aktów stanu cywilnego na bezpiecznych drukach*, Metryka 2015, nr 1, s. 311-319.

legitymacji indywidualnej, przysługującej wyłącznie duchownemu uprawnionemu do przekazania tego dokumentu właściwemu miejscowo kierownikowi USC rejestracji małżeństwa³³. *Ratio legis* takiego rozwiązania tkwi w konstrukcji jurydycznej zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej opartej na współodpowiedzialności duchownego z kierownikiem USC za wykonanie powierzonej kompetencji. Świadczy o tym kodeksowe sformułowanie: „duchowny przekazuje do urzędu stanu cywilnego przed upływem pięciu dni od dnia zawarcia małżeństwa” zaświadczenia określone w art. 8 § 3 k.r.o. Ustawodawca obowiązek ten wzmocnił zawitym pięciodniowym terminem gwarantując tym instrumentem realizację zasady *in favorem matrimonii*³⁴.

4. Wykaz stanowisk

Na podstawie art. 91 p.a.s.c. Minister Spraw Wewnętrznych uzyskał delegację do ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym RP „Monitor Polski” wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do przyjmowania oświadczeń o zawarciu małżeństwa i sporządzania dokumentu poświadczającego dokonanie tej czynności prawnej. Z punktu widzenia zakresu modyfikacji wprowadzonych przez legislatora

³³ W literaturze prawa polskiego i prawa kanonicznego zaprezentowano koncepcje legitymacji indywidualnej i łącznej (duchowny, małżonkowie lub jeden z nich oraz kombinacje między tymi podmiotami) do przekazania dokumentu poświadczającego zawarcie małżeństwa w formie kanonicznej. Zob. m.in. W. GÓRALSKI, W. ADAMCZEWSKI, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993*, Płock 1994, s. 60; R. SOBAŃSKI, *Uwagi o zmianach w prawie polskim postulowanych art. 10 Konkordatu z 28 lipca 1993 roku*, w: *Czy potrzebna jest w Polsce zmian prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. B. Czech, Katowice 1997, s. 287; A. MĄCZYŃSKI, *Wpływ konkordatu na polskie prawo małżeńskie*, w: *Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Biruty Lewaszkiewicz-Petrykowskiej*, red. A. Szpunar, Łódź 1997, s. 128; T. SMYCZYŃSKI, *Małżeństwo „konkordatowe” a konstytucja (o potrzebie i zakresie nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego)*, *Państwo i Prawo* 1997, z. 5, s. 38; P. KUGLARZ F. ZOLL, *Małżeństwo konkordatowe*, Kraków 1994, s. 58; A. MEZGLEWSKI, A. TUNIA, dz. cyt., s. 181-182; A. SZADOK-BRATUŃ, dz. cyt., s. 85-90.

³⁴ Szerzej na ten temat zob. A. SZADOK-BRATUŃ, dz. cyt. s. 251-252.

w obwieszczeniu MSW na podstawie informacji otrzymanych od przedstawicieli 10 kościołów i jednego związku wyznaniowego³⁵ należy dostrzec dwie istotne zmiany. Pierwsza z nich widoczna jest już w nazwie tego generalnego aktu administracyjnego: „w sprawie ogłoszenia wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do przyjmowania oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński oraz sporządzania zaświadczeń stanowiących podstawę sporządzania aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego”. W stosunku do dotychczasowej nazwy³⁶, która zawierała jedynie wykaz stanowisk duchownych kompetentnych do sporządzania zaświadczeń, tytuł obwieszczenia uległ rozbudowaniu o dodatkowy element – wykaz stanowisk uprawniających do asystowania przy zawieraniu małżeństwa. Jego desygnat odpowiada konstrukcji obwieszczenia MSW zawierającego dwa odrębne katalogi stanowisk, których pełnienie upoważnia do przyjmowania oświadczeń i sporządzania zaświadczeń. Tak więc prawodawca dostrzegł, postulowaną w literaturze przedmiotu³⁷, konieczność dokonania

³⁵ Od 1998 r. nie zmieniła się liczba związków wyznaniowych zainteresowanych stosowaniem hybrydowej procedury (państwowo-wyznaniowej) zawierania małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej. Są to: 1. Kościół katolicki, 2. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, 3. Kościół Ewangelicko-Augsburski, 4. Kościół Ewangelicko-Reformowany, 5. Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, 6. Kościół Chrześcijan Baptystów, 7. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, 8. Kościół Polskokatolicki, 9. Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, 10. Kościół Starokatolicki Mariawitów i 11. Kościół Zielonoświątkowy.

³⁶ Od chwili wejścia w życie przepisów wprowadzających dopuszczalność zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej (15 listopada 1998 r.) tytuł obwieszczenia nie uległ zmianie, mimo jego dwukrotnej nowelizacji (M. P. z 2004 r. Nr 22, poz. 392 i M. P. z 2008 r. Nr 18, poz. 191). Przez 17 lat (do 1 marca 2015 r., kiedy to zaczęło obowiązywać nowe p.a.s.c.) brzmiał on zgodnie ze swoją pierwotną wersją: „Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 4 listopada 1998 r. w sprawie ogłoszenia wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do sporządzenia zaświadczenia stanowiącego podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego”, M. P. Nr 40, poz. 554.

³⁷ Zob. A. MEZGLEWSKI, A. TUNIA, dz. cyt., s. 99-106. Por. A. SZADOK-BRATUŃ, dz. cyt., s. 227-228; J. STRZEBIŃCZYK, *Zawarcie małżeństwa wyznaniowego podlegającego*

w urzędowym wykazie aktualizacji stanowisk uwzględniając możliwość uczestniczenia w procedurze zawierania małżeństwa „konkordatowego” dwóch różnych duchownych: jednego, asystującego przy zawarciu małżeństwa i drugiego, sporządzającego zaświadczenie będące podstawą rejestracji tego zdarzenia.

Druga zmiana przyniosła doprecyzowanie terminologii kanonicznej określającej nazwy stanowisk kościelnych z ich dychotomicznym rozróżnieniem na stanowiska, których zajmowanie upoważnia do przyjmowania oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński (część I. wykazu) i sporządzania zaświadczeń stanowiących podstawę do sporządzania aktu małżeństwa (część II. wykazu). Przyjęte rozwiązanie należy w pełni uznać za słuszne ze względu na dwie podstawowe kategorie kompetencji duchownego jakie wykonuje ze sfery administracji stanu cywilnego: przyjęcie oświadczeń i sporządzenie zaświadczenia. Zmieniony kształt ministerialnego obwieszczenia, jak należy sądzić, wyeliminuje trudności kierowników USC związane z weryfikowaniem zaświadczenia pod kątem jego zgodności między promulgowanymi wykazami stanowisk a nomenklaturą stosowaną przez duchownych, którzy nie powinni zamiast nazwy piastowanego urzędu wpisywać np. godność kościelną.

Zgodnie z obwieszeniem MSW w Kościele katolickim upoważniono do przyjęcia oświadczeń o zawarciu małżeństwa, duchownych zajmujących następujące stanowiska: ordynariusz miejsca (biskup diecezjalny, administrator apostolski, administrator diecezji, wikariusz generalny, wikariusz biskupi), biskup polowy, proboszcz, administrator parafii, duchowny odpowiednio delegowany. Analogicznie prezentuje się katalog stanowisk, których zajmowanie upoważnia do sporządzania zaświadczeń będących podstawą sporządzania aktu małżeństwa: ordynariusz miejsca (biskup diecezjalny, administrator apostolski, administrator diecezji, wikariusz generalny, wikariusz biskupi), biskup polowy, proboszcz, administrator parafii, wikariusz lub inny duchowny odpowiednio delegowany w zastępstwie proboszcza.

Obecny wykaz, w odróżnieniu od dotychczasowego, jednoznacznie precyzuje pojęcie ordynariusza miejsca. Pierwotnie, termin ten o nieostrym zakresie treściowym recypowany z kanonistyki do prawa polskiego rodził zrozumiałe trudności w praktyce urzędników stanu cywilnego, skoro jego desygnat oznacza zróżnicowaną grupę organów reprezentujących terytorialne jednostki organizacyjne Kościoła³⁸. W konsekwencji ta kontrowersyjna materia kanoniczno-werbalna została uszczegółowiona w ministerialnym wykazie, co powinno wyeliminować wątpliwości interpretacyjne w sytuacji podpisania zaświadczenia sformułowaniem np. „biskup świdnicki” zamiast „ordynariusz miejsca”. Dodać trzeba, że taki *lapsus linguae* mógł spowodować najsurowszą sankcję dla stron w postaci odmowy rejestracji małżeństwa zawartego w formie kanonicznej, co skutkuje niezaisnieniem małżeństwa (*matrimonium non existens*) w prawie polskim.

Z punktu widzenia semantycznego w aktualnym wykazie stanowisk kościelnych mogą budzić zastrzeżenia dwa analogiczne wyrażenia: „duchowny odpowiednio delegowany” i „duchowny odpowiednio delegowany w zastępstwie proboszcza”. Języckiem u wagi jest niepotrzebnie użyte słowo „odpowiednio”. Kierownik USC weryfikuje poprawność zaświadczenia stanowiącego podstawę rejestracji małżeństwa „konkordatowego” jedynie pod względem formalnym, tzn. sprawdza adekwatność terminologiczną zachodzącą między urzędowym wykazem a zaświadczeniem. Organ ten nie posiada instrumentu

³⁸ Zob. m.in. R. SOBAŃSKI, *Władza rządzenia*, w: J. Krukowski, R. Sobański, Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, T. I, Księga I, Normy Ogólne, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 219-220; J. KRUKOWSKI, *Forma zawarcia małżeństwa*, w: W. GÓRALSKI, E. GÓRECKI, J. KRUKOWSKI, J. KRZYWDA, P. MAJER, B. ZUBERT, Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, T. III/2, Księga IV, Uświęcające zdania Kościoła, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 311-313; W. GÓRALSKI, *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011, s. 254-256; tenże, *Delegowanie uprawnień do asystowania przy zawieraniu małżeństwa według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, w: *Zawieranie małżeństwa w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach*, red. R. Sztymiler, Olsztyn 2009, s. 81-82; M. SITARZ, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, s.122; A. MEZGLEWSKI, A. TUNIA, dz. cyt., s. 34-35; A. SZADOK-BRATUŃ, dz. cyt., s. 231-234.

prawnego do kontroli kanonicznego upoważnienia (delegacji) udzielonego duchownemu spoza ministerialnego katalogu stanowisk, jak to może sugerować ów zwrot „odpowiednio delegowany”. W prawie polskim nie istnieją przepisy regulujące procedurę weryfikacji prawidłowego umocowania duchownych do czynności związanych z tzw. małżeństwem konkordatowym. Delegowanie duchownego do asystowania przy zawieraniu małżeństwa i/lub sporządzania zaświadczenia dokumentującego to zdarzenie to kwestia podlegająca prawu kanonicznemu, tym samym kompetencji organów Kościoła katolickiego³⁹. W ramach wniosku *de lege ferenda* można postulować usunięcie słowa „odpowiednio” w obu kategoriach wyrażen zastosowanych w urzędowym wykazie stanowisk. Z pragmatycznego punktu widzenia redukcja nadmiernie rozbudowanych zwrotów zyskuje na lapidarności nie tracąc nic na swej merytoryczności.

5. Rejestracja małżeństwa

Analiza obowiązującego p.a.s.c. pokazuje, że istota procedury sporządzania aktu małżeństwa została utrzymana w niezmienionym kształcie. Rejestracja małżeństwa cywilnego zawartego we wszystkich formach przewidzianych prawem polskim następuje, zgodnie z regułą *ubi factus, ibi actus*, w USC właściwym ze względu na miejsce zawarcia małżeństwa⁴⁰. Podmiotami upoważnionymi do dokonania rejestracji są urzędnicy stanu cywilnego: kierownik USC oraz jego zastępca. Nowy przepis pomieszczony w art. 9 ust 2 p.a.s.c. eliminuje dotychczasowe wątpliwości interpretacyjne dotyczące zakresu kompetencji zastępcy kierownika USC. Z jego brzmienia jednoznacznie

³⁹ Szerzej na ten temat delegacji zob. np. W. GÓRALSKI, *Małżeństwo kanoniczne...*, s. 256-259; tenże, *Delegowanie uprawnień...*, *passim*; J. KRUKOWSKI, *Forma zawarcia małżeństwa...*, s. 314-316; W. WENZ, *Kancelaria parafialna jako przestrzeń kościelnego posługiwania*, Wrocław 2008, s. 408-409; A. TUNIA, *Realizacja przesłanki koniecznej dotyczącej udziału czynnika oficjalnego przy zawieraniu małżeństw w trybie art. 1 § 2 KRO*, w: *Prawo rodzinne w dobie przemian*, red. P. Kasprzyk, P. Wiśniewski, Lublin 2009, s. 127-135; A. MEZGLEWSKI, A. TUNIA, dz. cyt., s. 34-38 i przywołana tam literatura.

⁴⁰ Zob. art. 13 ust. 1 p.a.s.c.

wynika, iż przewidziane w ustawie uprawnienia i obowiązki kierownika USC przysługują także zastępcy.

Akt małżeństwa zawartego w formie kanonicznej sporządza się w trybie art. 87 ust. 3 p.a.s.c.⁴¹ na podstawie dwóch odrębnych dokumentów: zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączonej zawarcie małżeństwa oraz zaświadczenia stwierdzającego, że oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński zostały złożone w obecności duchownego. Dzisiejsza regulacja, tak jak i wcześniejsza, na duchownego nakłada obowiązek doręczenia wspomnianych zaświadczeń do USC miejsca zawarcia małżeństwa w pięciodniowym terminie, liczonym od chwili wstąpienia w związek małżeński. Termin zostanie zachowany, jeżeli przed jego upływem wspomniane zaświadczenia zostaną nadane w formie przesyłki poleconej⁴² w polskiej placówce pocztowej operatora wyznaczonego w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe⁴³. Przy obliczaniu tego terminu nie uwzględnia się dnia zawarcia małżeństwa⁴⁴ oraz dni uznanych ustawowo za wolne od pracy⁴⁵. Bieg zawitego pięciodniowego terminu ulega zawieszeniu przez czas trwania przeszkody, gdy z powodu działania *vis maior* nie jest możliwe jego zachowanie.

Termin sporządzenia aktu małżeństwa statuuje przepis art. 86 ust. 3 p.a.s.c., który nieznacznie zmienił szatę słowną w stosunku do swego poprzednika⁴⁶. Zgodnie z jego dyspozycją kierownik USC

⁴¹ Por. art. 4¹ k.r.o. i art. 8 § 2 k.r.o.

⁴² Por. art. 8 § 3 k.r.o., art. 12 ust. 1 p.a.s.c. i art. 57 § 5 pkt 2 k.p.a., tj. ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 23 z późn. zm.

⁴³ T.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 1113 z późn. zm.

⁴⁴ „Jeżeli początkiem terminu określonego w dniach jest pewne zdarzenie, przy obliczaniu tego terminu nie uwzględnia się dnia, w którym zdarzenie nastąpiło. Upływ ostatniego z wyznaczonej liczby dni uważa się za koniec terminu. [...] Jeżeli koniec terminu przypada na dzień ustawowo wolny od pracy, za ostatni dzień terminu uważa się najbliższy następujący dzień powszedni” (art. 57 § 1 i § 4 k.p.a.).

⁴⁵ Zob. art. 8 ust. 3 *in fine* k.r.o.

⁴⁶ Por. art. 61a ust. 2 p.a.s.c. z 1986 r., który określał procedurę sporządzania aktu małżeństwa zawartego przed duchownym w trybie art. 1 § 2 i 3 k.r.o. Szerzej na ten temat zob. A. CZAJKOWSKA, *Komentarz do art. 61a*, w: A. Czajkowska, E.

czyni to najpóźniej w następnym dniu roboczym po otrzymaniu od duchownego zaświadczeń wymienionych w art. 8 § 3 k.r.o. Akt małżeństwa zostaje sporządzony z chwilą dokonania wpisu o zawartym małżeństwie⁴⁷, tzn. zamieszczenia danych enumeratywnie wyliczonych w art. 88 ust. 1 p.a.s.c. w elektronicznym rejestrze stanu cywilnego.

Obowiązek kierownika USC miejsca rejestracji małżeństwa posiadania w zbiorowych aktach stanu cywilnego zapewnienia o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa został skorelowany z obowiązkiem kierownika USC miejsca jego przyjęcia. W myśl art. 82 p.a.s.c. polega on na wystąpieniu w terminie jednego dnia roboczego, który biegnie od dnia sporządzenia aktu małżeństwa o przesłanie zapewnienia wraz z zezwoleniem na zawarcie małżeństwa w przypadkach wymaganych przepisami k.r.o. Obowiązek przesłania wspomnianych dokumentów realizowany jest w terminie 3 dni roboczych, liczonym od dnia otrzymania wystąpienia. Dokumenty stanowiące podstawę sporządzenia aktu małżeństwa, w tym zaświadczenia kierownika USC i duchownego oraz zapewnienie włączane są do akt zbiorowych⁴⁸. Mimo informatyzacji akta zbiorowe rejestracji stanu cywilnego prowadzone są dwutorowo. Oznacza to, że dokumenty elektroniczne przechowywane są w rejestrze stanu cywilnego, a dokumenty papierowe pozostawia się w tej postaci ze względu na zasadę gromadzenia w aktach zbiorowych oryginałów dokumentów, choć ustawodawca dopuszcza możliwość zamieszczania w e-rejestrze odzworowania cyfrowego dokumentu papierowego⁴⁹.

W przypadku zaginięcia zaświadczeń stanowiących podstawę rejestracji małżeństwa, nadanych do właściwego miejscowo USC

Pachniewska, Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz. Orzecznictwo. Wzory dokumentów i pism, Warszawa 2011, s. 200-202.

⁴⁷ Zob. art. 2 ust. 4 p.a.s.c. w zw. z art. 19 ust. 1 p.a.s.c.

⁴⁸ Szerzej na temat akt zbiorowych zob. A. CZAJKOWSKA, *Komentarz do art. 26*, w: I. Basior, A. Czajkowska, D. Sorbian, *Prawo o aktach stanu cywilnego...*, s. 60-62.

⁴⁹ Zob. art. 26 ust. 3 p.a.s.c. Por. § 43-47 rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 9 lutego 2015 r. w sprawie sposobu prowadzenia rejestru stanu cywilnego oraz akt zbiorowych rejestracji stanu cywilnego, Dz. U., poz. 225.

przesyłką poleconą, kierownik tego urzędu zwraca się do duchownego o potwierdzenie treści utraconego zaświadczenia o zawarciu małżeństwa i dostarczenie dowodu nadania przesyłki. Na tej podstawie organ ten najpierw stwierdzi zachowanie ustawowego terminu, a następnie sporządzi akt małżeństwa, gdyż nadanie zaświadczeń jako przesyłki poleconej jest równoznaczne z ich przekazaniem do USC⁵⁰.

Postępowanie w sprawie rejestracji małżeństwa może zakończyć się sporządzeniem aktu małżeństwa w rejestrze stanu cywilnego albo jego odmową. Zgodnie z nową ustawą akt małżeństwa tworzony jest w formie elektronicznej w rejestrze zwanym także centralną Bazą Usług Stanu Cywilnego. Dzięki temu jego odpis skrócony lub zupełny małżonkowie mogą otrzymać w dowolnym USC w kraju, niezależnie od miejsca sporządzenia aktu. W kontekście nowego przepisu pomieszczonego w art. 47 ust. 1 p.a.s.c. po zarejestrowaniu małżeństwa z urzędu wydaje się nowożeńcom jeden bezpłatny odpis skrócony aktu małżeństwa, a nie jak było dotychczas trzy odpisy⁵¹. Kierownik USC odmawia sporządzenia aktu małżeństwa m.in. w przypadku niezachowania pięciodniowego terminu wyznaczonego ustawą do dostarczenia dokumentów będących podstawą rejestracji o czym zawiadamia pisemnie osoby, których odmowa dotyczy⁵². Zasadność odmowy podlega kontroli sądowej sprawowanej w trybie art. 89 ust. 2 p.a.s.c. i 564 pkt 4 k.p.c.⁵³ Osoby zainteresowane przyczyną odmowy mogą w terminie 14 dni od doręczenia zawiadomienia złożyć wnioski do sądu rejonowego właściwego ze względu na siedzibę USC o rozstrzygnięcie zasadności odmowy. Postanowienie rozstrzygające, czy okoliczność przedstawiona przez kierownika USC uzasadnia odmowę sporządzenia aktu małżeństwa, sąd wydaje po przeprowadzeniu

⁵⁰ Zob. art. 87 ust. 4 p.a.s.c. i art. 8 § 3 k.r.o.

⁵¹ W okresie przejściowym kierownik USC mógł sporządzić akt małżeństwa w formie papierowej na dotychczasowych formularzach i na podstawie art. 145 ust. 11 p.a.s.c. wydawał trzy odpisy skrócone z księgi małżeństw, które były zwolnione z opłaty skarbowej.

⁵² Zob. art. 87 ust. 5 w zw. z art. 89 ust. 1 pkt 4 p.a.s.c.

⁵³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 101 z późn. zm.

rozprawy. Prawomocne postanowienie sądu stwierdzające zasadność odmowy rejestracji małżeństwa nie zamyka drogi do wstąpienia w związek małżeński w obecności kierownika USC. Nadto strony, które zawarły jedynie małżeństwo kanoniczne i odmówiono im sporządzenia aktu małżeństwa mogą, rezygnując z procedury odwoławczej, zawrzeć małżeństwo cywilne w formie świeckiej.

Zakończenie

Zaprezentowany szkic koncentruje się na analizie doniosłości zmian jakie przynosi prawo pozytywne w zakresie regulacji znajdujących zastosowanie do tzw. małżeństw konkordatowych. Tekst pomyślany jako wprowadzenie do szczegółowych rozważań nie może wyczerpująco rzecz jasna ukazać wieloaspektowości modyfikacji unormowań prawnych, ich skutków w wymiarze praktycznym i sanujących wniosków *de lege ferenda*. Mimo tych ograniczeń, nie do uniknięcia w publikacji przyczynkarskiej, wybrane obszary badawcze unaoczniają ciężar gatunkowy dokonanych transformacji. W końcowej refleksji wypada uporządkować poczynione uwagi, przyjmując za kryterium charakter dokonanych zmian.

Zmiany związane z digitalizacją aktów stanu cywilnego w odniesieniu do małżeństw cywilnych zawieranych w formie kanonicznej niosą dwuwymiarowe korzyści. W wymiarze wewnętrznym, administracja stanu cywilnego sprawniej i efektywniej funkcjonuje realizując w systemie teleinformatycznym zadania publiczne określone normatywną procedurą zawierania związku małżeńskiego (gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie danych). W wymiarze zewnętrznym, informatyzacja ułatwia i upraszcza proces obsługi, w zależności od etapu procedury, nupturientów bądź małżonków. Ułatwieniem jest rezygnacja z zasady wydawania zaświadczenia o braku okoliczności wykluczających zawarcie małżeństwa w miejscu zamieszkania jednego z nupturientów na rzecz swobodnego wyboru kierownika USC, adresata tej czynności. Odmiejscowiona została także czynność wystawiania odpisu aktu małżeństwa, który można otrzymać w każdym USC na terenie kraju, skoro akt małżeństwa ma postać elektroniczną i dostęp do niego mają wszyscy urzędnicy

stanu cywilnego. Cyfryzacja rejestru stanu cywilnego sprawiła, że akt małżeństwa podąży za osobą mimo sporządzenia go w miejscu zdarzenia. W konsekwencji małżonkowie mogą otrzymać jego odpis w formie dokumentu elektronicznego, co przyczynia się do skrócenia i usprawnienia załatwiania spraw przy pomocy instrumentów informatycznych związanych z wydawaniem żądanych dokumentów. Z kolei uproszczenie procesu obsługi podmiotów administrowanych przejawia się w zwolnieniu nupturientów na etapie poprzedzającym zawarcie małżeństwa z obowiązku dostarczenia odpisów aktów stanu cywilnego z USC miejsca ich utworzenia.

Zmiany o charakterze administracyjno-prawnym jakie przynosi nowe p.a.s.c. w obszarze unormowań, mających bezpośredni związek z małżeństwem cywilnym zawieranym w obecności duchownego, nie spełniają standardów dobrej legislacji zarówno pod względem merytorycznym, jak i redakcyjno-technicznym. Największe kontrowersje budzi nieprecyzyjna regulacja bądź jej brak na styku dwóch porządków prawnych: państwowego i kanonicznego. Ustawodawca zamiast zagwarantować sprawne współdziałanie administracji stanu cywilnego z administracją kościelną na rzecz dobra małżeństwa stworzył przestrzeń do wątpliwości interpretacyjnych i różnorodnej praktyki w urzędach parafialnych i stanu cywilnego.

Trudno na przykład zrozumieć z jakiego powodu obieg dokumentów między duchownym a kierownikiem USC, warunkujący skuteczność procedury zawarcia małżeństwa, nie został sformalizowany. Dlaczego przepisy ustawowe, a tym bardziej wykonawcze nie precyzują liczby egzemplarzy zaświadczeń wystawianych przez kierownika USC i duchownego, ich adresatów (nupturientów) oraz sposobu pozyskiwania formularza (formularzy) dokumentu poświadczającego zawarcie małżeństwa. Ta swoista luka w prawie jest zupełnie niezrozumiała, zważywszy na sprawdzone wzorce wypracowane pod rządami dotychczas obowiązującego prawa. Nie można podzielić wyrażonego przez legislatora poglądu, iż celem nowych regulacji jest uproszczenie i usprawnienie procedury zawarcia małżeństwa w zakresie wymaganej dokumentacji.

Zmiany o charakterze kanoniczno-prawnym odnoszą się do wykazu stanowisk duchownych realizujących zadania publiczne na etapie zawierania małżeństwa, które stanowią współdomenę administracji: kościelnej i państwowej. Z aprobatą przyjęta przez urzędników stanu cywilnego rekonstrukcja nomenklatury kanonicznej, zwłaszcza dookreślenie pojęcia ordynariusza miejsca, zapewne zniweluje napotykanе dotychczas trudności podczas weryfikacji dokumentu stanowiącego podstawę sporządzenia aktu małżeństwa pod względem jego poprawności.

W regulacjach administracyjnoprawnych uwzględniono kolejną modyfikację zaproponowaną przez władze Kościoła, harmonizującą z możliwością uczestnictwa dwóch świadków kwalifikowanych o zróżnicowanych kompetencjach na etapie zawierania małżeństwa cywilnego w formie kanonicznej. W konsekwencji zamieszczono w obwieszczeniu MSW dwa odrębne katalogi stanowisk, przyporządkowując je odpowiednio duchownym uprawnionym do przyjmowania oświadczeń o zawarciu małżeństwa i sporządzania zaświadczeń stanowiących podstawę jego rejestracji.

Wypada zgłosić uwagę krytyczną pod adresem zaktualizowanych sformułowań w wykazie kościelnych stanowisk typu: „duchowny odpowiednio delegowany” i „duchowny odpowiednio delegowany w zastępstwie proboszcza”. Takie sformułowania sugerują przyznanie kierownikom USC kompetencji do kontroli delegacji (pochodnego nabycia upoważnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa oraz sporządzania zaświadczenia potwierdzającego zaistniałe zdarzenie prawne), instytucji spoza obszaru prawa państwowego, przynależnej jedynie prawu kanonicznemu, normującemu zasady umocowania świadków urzędowych umowy sakramentu małżeństwa. Dlatego w trybie wniosku *de lege ferenda* należy postulować usunięcie zwrotu „odpowiednio” w obu kategoriach wyrażen.

Changes in the civil marriage institution in a canonic form

The presented draft is focused on the analysis of importance of changes made by the law on marital status acts in the range of regulations that are

applicable to the so-called concordat marriages. Modifications that are related to digitalization of marital status act provide two-dimensional benefits. On the one hand, the marital status administration works more efficiently by carrying out public tasks defined by the normative procedure of making a civil marriage in a canonical form. On the other hand, computerization facilitates the process of handling prospective spouses. The administrative and legal changes made by the new act do not meet the standards of good legislation, both in terms of content and editorial-technical aspects. The greatest controversy is aroused by imprecise control on the meeting of two legal systems: state and canonic. Instead of ensuring effective cooperation of marital status administration with Church administration for the good of a marriage, the legislator has created space for doubts of interpretation and diverse practices in parish and marital status offices. Canonic and legal changes refer to a list of clerical position that carry out public tasks at the stage of marriage. The reconstruction of the canonic nomenclature should be adopted with approval, especially the clarification of the concept of a local diocesan, and the separation of two directories of church positions being assigned properly to clergymen authorized to receive declarations of marriage and make certificates that constitute the basis of their registration.

SŁOWA KLUCZOWE: prawo o aktach stanu cywilnego; małżeństwo cywilne w formie kanonicznej; duchowny Kościoła katolickiego; kierownik urzędu stanu cywilnego

KEY WORDS: marital status law; canonic form of a civil marriage; a clergyman of the Catholic Church; head of the registry office

NOTA O AUTORZE:

DR ALEKSANDRA SZADOK-BRATUŃ – absolwentka Wydziału Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (magisterium z prawa kanonicznego) i Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego (magisterium i doktorat z prawa). Adiunkt w Zakładzie Prawa Administracyjnego Instytutu Nauk Administracyjnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego; radca prawny Okręgowej Izby Radców Prawnych we Wrocławiu; adwokat kościelny Metropolitalnego Sądu Duchownego we Wrocławiu. Specjalizuje się w zagadnieniach interdyscyplinarnych z obszaru prawa: publicznego, prywatnego i kanonicznego oraz filozofii prawa.